

ORGANIZOVANI KRIMINALITET U SRBIJI I POJEDINIM ZEMLJAMA CENTRALNE EVROPE*

Jasmina Igrački*

Autor u radu razmatra probleme organizovanog kriminaliteta, kako u Srbiji tako i u okruženju, kao i društvenu reakciju na ovu društveno opasnu pojavu koja poprima i svojstva društvene patologije ozbiljnih razmera. S obzirom, da se ovaj oblik kriminalnog oblikovanja ne može shvatiti van okvira ukupnog kriminalnog miljea i celine društvenih i političkih odnosa koji opterećuju savremeno društvo, autor toj činjenici pridaje poseban značaj. To je neophodno zbog toga što organizovani kriminalitet pretili da ugrozi sve strukture i vrednosti društva, da uključi veliki broj pristalica željnih sticanja enormne materijalne koristi i pronalazi uporište i podršku u delu političke nomenklature. Veze u kriminalnom miljeu kako na makro tako i na mikro nivou, mnogo uspješnije funkcionišu nego interakcija pojedinih država u borbi protiv organizovanog kriminaliteta.

Poseban problem je nepostojanje opšteprihvaćene definicije organizovanog kriminaliteta, te je i otežano suprotstavljanje ovom kriminalnom delovanju kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu.

KLJUČNE REČI: organizovani kriminalitet, suprotstavljanje, sprečavanje, prevencija, društvene vrednosti

UVOD

Organizovani kriminalitet, iako noviji teorijski pojam, ipak je veoma stara pojava. On postoji u skoro svim zemljama i pokazuje tendenciju širenja. U vezi s tim, zemlje u kojima je najizraženiji svakodnevno se suočavaju sa potrebom sprečavanja i suzbijanja ovog oblika kriminaliteta. Savremeni svet se suočava sa ozbiljnim posledicama organizovanog kriminaliteta koje se ispoljavaju u destrukciji svih društvenih vrednosti i neposredno ili posredno slabe moć državnih institucija. Ovaj vid kriminaliteta je predmet razmatranja kriminologa, kao i stručnjaka u raznim naučnim disciplinama. Prisutan je i ima veliki

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* Istraživač saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, email: jasmainaigracki@yahoo.com

uticaj na gotovo sve oblike društvenog i javnog života. Osim toga, organizovani kriminalitet, kao društveno-negativna pojava, ima izuzetnu sposobnost da koristi povoljne uslove za svoje infiltriranje u legalne društvene strukture i da se prilagođava konkretnoj društveno-političkoj i ekonomskoj situaciji. Organizovani kriminalitet se od početka odvija iza paravana (nevidljiv je a prisutan, ugrožavajući i preteći), pa je dolazilo do stvaranja nejasnoća i protivrečnosti o samom fenomenu ove aktivnosti.

Složenost fenomena organizovanog kriminaliteta ispoljava se i u činjenici da je njegovo definisanje i dalje nepotpuno i da ne postoje usaglašena mišljenja naučnika i stručnjaka o pojmu i definiciji. Među stručnjacima ne postoji opšteprihvaćena definicija pojma organizovanog kriminaliteta, ni u politikološkoj ni u kriminološkoj i krivičnopravnoj literaturi. Ovome, verovatno, doprinosi i činjenica da je u pitanju savremeni društveni fenomen, da se ne ispoljava u svim zemljama u istim oblicima i sa istim intezitetom, već su oni primereni postojećim društvenim odnosima i uslovima za odgovarajuće vidove kriminalne delatnosti. Umesto toga, postoje mnoge slične i različite definicije, što ukazuje na neusaglašenost stavova šta sve obuhvata sadržaj pojma organizovanog kriminaliteta. Pobornici ovog mišljenja ističu da je za postojanje organizovanog kriminaliteta, pored elemenata koji karakterišu organizovano kriminalno delovanje, nužan još jedan element – veza kriminalne organizacije sa državom i njenim organima. Analizom sadržaja kriminološke i krivičnopravne naučne i stručne literature, koja je bila dostupna, može se zaključiti da ne postoje identični stavovi među autorima o nužnosti postojanja veze kriminalne organizacije sa državom i njenim autorima, kao bitnog elementa organizovanog kriminaliteta, mada većina autora smatra da organizovani kriminalitet uključuje vezanost za delovanje u okviru javnih institucija i povezanost sa organima vlasti. Osnovni problem odnosi se na preciznost sadržaja termina organizovani, koji može imati više značenja. U tom smislu, često se pod isti pojam svrstava i organizovana kriminalna grupa, organizovano kriminalno udruženje ili organizacija, sve do tipa klasične mafije. Istraživanja ukazuju da se nastanak kriminalnih organizacija tipa "mafije"¹, javljaju u Italiji, na Siciliji. Mafija, po svom poreklu predstavlja organizaciju italijanskih patriota u borbi za ujedinjenje i oslobađanje Italije.

Danas postoje značajne razlike između pojedinačnih oblika udruživanja za vršenje krivičnih dela. Kriterijumi za ovakav vid razvrstavanja i određivanja nisu baš uvek jasni i precizirani pa je i pojmovno određenje ovih oblika udruživanja nedovoljno jasan i određen. Sami oblici takvog udruživanja često dobijaju različite nazive, pri čemu se najčešće koriste termini grupa, banda i organizacija. Pojam grupa podrazumeva udruživanje manjeg broja lica (tri ili više) koja se udružuju radi vršenja krivičnih dela. Banda je nešto brojnija (pet ili više lica), pripadnici su čvršće međusobno povezani a često su i naoružani i odmetnuti od vlasti ². Organizacija je po svom sastavu brojnija, bolje i čvršće organizovana i ima složeniju i razvijeniju strukturu. S obzirom da ovo razlikovanje nema većeg značaja sa stanovišta odgovornosti, često se koristi zajednički naziv za ove oblike udruživanja za vršenje krivičnih dela, zločinačko udruživanje.

S obzirom na to da ne postoji opšteprihvaćena definicija organizovanog kriminaliteta, kao i to da postoje značajne razlike u pogledu bitnih karakteristika ove pojave, logično je da nema ni jedinstvenih shvatanja u kojim oblicima se on ispoljava. Organizovani kriminalitet se ispoljava u različitim formama i u različitom obimu i intenzitetu u mnogim oblastima privredne, vanprivredne i druge društvene delatnosti. Delatnosti organizovanog

¹ M. Vujaklija, (1985) Prosveta, Beograd, 1985.,str.542 -(ital.Maffia) tajnorazbojnočko i pljačkaško društvo na Siciliji, koje je postojalo od 1860.i figurativno opasno društvo,udruženje ljudi sa opasnim ciljevima.

² Tahirović, J., (1961), *Krivično pravo, posebni deo*, Beograd: Savremena administracija

kriminala se razlikuju od zemlje do zemlje, pri čemu razlike postoje naročito između SAD i Evrope. Sekretarijat UN, u pripremi dokumentacije za Peti kongres UN, po pitanju prevencije kriminala i tretmana prestupnika u Ženevi 1975. godine, identifikovao je 18 kategorija transnacionalnog kriminala i to: pranje novca, nelegalna trgovina narkoticima, korupcija i mito javnih zvaničnika, infiltracija u legalne poslove, izazivanje lažnog bankrota, prevare u vezi sa osiguranjem, kompjuterski kriminal, krađa intelektualne svojine, nelegalna trgovina oružjem, terorističke aktivnosti, otmica aviona, morska piraterija, otmice na zemlji, trgovina belim robljem, trgovina ljudskim organima, krađa umetničkih dela i kulturnih dobara, ekološki kriminal i drugi prekršaji učinjeni od grupa organizovanog kriminala. Američka predsednička komisija za primenu zakona i administraciju pravosuđa iz 1968. godine smatra da se delatnosti organizovanog kriminaliteta mogu podeliti na: ilegalne, tj. zadovoljavanje potreba (kockanje, lihvarenje, narkotici i druga dobra i usluge) i aktivnosti u oblasti privrednog poslovanja i zapošljavanja (infiltriranje u legitimni biznis i reketiranje). Imajući u vidu navedena shvatanja kao i međunarodna dokumenta, možemo reći da u delatnosti organizovanog kriminaliteta spadaju: trgovina narkoticima, korupcija, pranje novca, trgovina ljudima, reket i ostali vidovi kriminaliteta.

ORGANIZOVANI KRIMINALITET U SRBIJI

Na prostorima bivših jugoslovenskih republika organizovani kriminalitet se afirmisao nakon 90-tih godina prošlog veka. Do tada se nije priznavalo postojanje ove pojave, što je bilo karakteristično i za mnoge druge zemlje sveta. Hrvatska, a posebno Slovenija, i danas minimiziraju postojanje ove pojave, mada brojni pokazatelji ukazuju na njeno postojanje. Iako su pojedini pojavni oblici ove pojave bili evidentni na ovim prostorima i pre tog perioda, može se konstatovati da su to ipak bili početni oblici koji su bili izraženi u manjem i nezabrinjavajućem obimu. Do ozbiljnije ekspanzije pojave dolazi početkom 90-tih godina, nakon raspada bivše Jugoslavije i ratnog haosa, kada su na ovim prostorima eskalirali brojni fenomenološki oblici organizovanog kriminaliteta. Slični fenomenološki oblici prisutni su u svim republikama bivše Jugoslavije. To su, pre svega, razni oblici krijumčarenja: droge, vozila, cigareta, oružja i municije, nafte i naftnih derivata, zatim trgovine ljudima, reket, pranje novca, korupcija i dr. ipak, može se konstatovati da prostor bivše Jugoslavije i danas predstavlja, pre svega, tranzitno područje preko koga se odvijaju mnogi organizovani kriminalni transporti narkotika, oružja, vozila, umetničkih dela, ljudi i ljudskih organa i dr. Ratni sukobi na ovim prostorima proizveli su tzv. "ratni organizovani kriminalitet", koji se manifestovao u organizovanim oblicima krijumčarenja oružja, municije, eksploziva i druge vojne tehnike i opreme, što je vrlo često činjeno u organizaciji političkih i vojnih rukovodstava pojedinih republika. Prisustvo međunarodnih vojnih snaga u Bosni i Hercegovini, Republici Srpskoj, a posebno na području Kosova i Metohije, omogućili su pojačanu trgovinu ljudima, pre svega u cilju seksualne eksploatacije. Prostitucija je procvetala na Kosovu i Metohiji nakon 2000. godine, jer je otvoren veliki broj bordela u koje su pohrlile prostitutke, uglavnom iz istočnoevropskih zemalja, ali i sa područja bivših jugoslovenskih republika. Naravno, na delu je klasična trgovina ženama, pa čak i devojčicama, od čega organizovani kriminal ostvaruje enormni profit. Za skoro sve bivše jugoslovenske republike, osim Slovenije, karakterističan je visok nivo korupcije koji je prisutan u skoro svim sferama društva, na šta je u više navrata ukazivala i međunarodna zajednica. Pranje novca kao propratna pojava i uslov za opstanak organizovanog kriminala još uvek se u mnogim slučajevima ne registruje i ne suzbija, iako je pojava prisutna u značajnom obimu. Krivično delo pod tim imenom

uvedeno je u Krivični zakonik Srbije tek 2005. godine (član 231). Masovna privatizacija državnih preduzeća do koje je došlo u procesu tranzicije političkog i privrednog sistema, dobrim delom je obavljena prljavim novcem. Na kraju, već duže vremena Srbija spada u red država sa najkorumpiranijim državnim i javnim službama ³.

Organizovani kriminal u Srbiji sve više poprima karakteristike originalnog mafijaškog delovanja, kakvo na zapadu postoji dugi niz godina. Neke kriminalne grupe i klanovi sve više podsećaju na tipično mafijaško delovanje sicilijanske Koza Nostre, napuljske Kamore, ali i na delovanju kineskih Trijada ili japanskih Jakuza. Oružani obračuni u srpskom podzemlju, borba za preuzimanje kriminalne vlasti na određenom području, likvidacije suparničkih grupa i pojedinaca u klasičnim dobro organizovanim "sačekušama", podmetanje ili bacanje bombi, ili drugih eksplozivnih naprava u stanove, poslovne prostore ili automobile, otmice i slično, kulminirali su poslednjih desetak godina. Ovakvo stanje posebno je izraženo u Beogradu, koji je za organizovani kriminalitet i najinteresantniji po mnogo čemu, ali se pojava sve više ispoljava i u drugim većim gradovima Srbije, prije svega u Novom Sadu i Nišu. Zahvaljujući društveno-ekonomskim i političkim prilikama kroz koje Srbija prolazi, organizovani kriminalitet je ojačao, stvoreni su ili se tek stvaraju brojni mafijaški klanovi i kriminalne grupe, posebno u Beogradu, koji predstavljaju izuzetnu opasnost za samu zamlju. Surčinski, zemunski, voždovački, rakovački, bežanijski ili klanovi sa Zvezdare, Novog Beograda i slično, ne prezaju ni od vršenja najtežih zločina.

DRUŠTVENA REAKCIJA PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA U SRBIJI

Borba protiv organizovanog kriminala poverena je institucijama koje su formirane u skoroj prošlosti i čiji je rad, od osnivanja bio u senci političkih previranja, i pod stalnim pritiskom, sa jedne strane od političara na vlasti, a sa druge strane od tajkuna. Treba imati u vidu da su ove institucije osamdesetih godina XX veka sistematski podrivane i degradirane, tako da je Srbija država u kojoj je postojao upliv organizovanog kriminala u sve sfere života, od najviših državnih struktura, službi bezbednosti, preko sporta i medija, pa sve do univerziteta. Borba s ovim globalnim pretnjama u Srbiji je dodatno otežana problemima tranzicije, suočavanja s prošlošću, široko rasprostranjenom korupcijom, ali i nedovoljno razvijenim demokratskim institucijama i vladavinom prava. U Srbiji je "sistemska korupcija" dovela do "zarobljavanja države" od strane političkih i ekonomskih elita, koje su u Srbiji često ili učestvovala u aktivnostima organizovanog kriminala ili su finansirane profitom stečenim ovim aktivnostima. Zarobljena država dovela je do površinske demokratizacije, koja ne dopire do vladavine prava i uspostavljanja institucionalnih granica. Ovakva praksa dovodi do sveopšte politizacije institucija čija manjkavost omogućava nesmetanu razmenu moći i novca⁴. Vladajuće stranake, ali nekad i opozicione stranke, finansiraju vlasnici sumnjivog kapitala, što vodi korumpiranosti stranaka, a preko njih i parlamenta, vlade i ostalih ključnih institucija društva i države.

U poslednje vreme, uprkos stalnoj opstrukciji rada parlamenta, daleko je intenzivnija aktivnost zakonodavca u oblasti organizovanog kriminala⁵ ali se i dalje postavlja pitanje

³ Grubač M.: *Organizovani kriminal u Srbiji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 4/2009., str. 704

⁴ Vidi više u Vesna Pešić, "Partijska država kao uzork korupcije u Srbiji" u časopisu Republika, br. 402-405, tekst dostupan na sajtu http://pescanik.net/images/stories/pdf/partijska_drzava.pdf

⁵ Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela i Zakon o krivičnoj odgovornosti pravnih lica

efikasnosti njihove primene. Još jednu prepreku u efikasnoj borbi protiv organizovanog kriminala predstavljaju nereformisane bezbednosne strukture Ministarstva unutrašnjih poslova i Službi bezbednosti. Imajući u vidu da su pripadnici policije i službi bezbednosti imaju bogatu istoriju učešća u aktivnostima organizovanih kriminalnih grupa, jasno je kako ovo predstavlja ozbiljnu pretnju efikasnom suprotstavljanju organizovanom kriminalu u Srbiji. Očigledan je bio njihov uticaj na primer, na do sada okončane postupke protiv tzv. zemunskog klana, ali se takođe postavlja pitanje njihovog uticaja na istrage za krivična dela koja su i dalje ostala nerazjašnjena.

Služba za borbu protiv organizovanog kriminala je organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije -Uprava kriminalističke policije. Tokom deset godina postojanja, u nekoliko navrata je menjana organizacija i struktura, ali se nikada nije menjala osnovna misija – da se kroz partnerstvo sa organima i institucijama u zemlji i srodnim policijskim službama drugih država, koristeći sva raspoloživa zakonita sredstva i stečena iskustva, što efikasnije suprotstavi organizovanom kriminalu u Srbiji i zemljama partnerima.

Kao forma kriminala koja se najbrže transformiše, organizovani kriminal čini poseban izazov za modernu policiju. Stručnost zaposlenih u SBPOK-u je ključ u borbi protiv organizovanog kriminala, pa Služba nastoji da svojim pripadnicima omogući redovno pohađanje obuka na temu borbe protiv organizovanog kriminala, u zemlji i inostranstvu. Uz obuke, prioritet je i obezbeđivanje najsavremenijih sredstava za rad, u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima i kroz donacije uz podršku međunarodnih organizacija i stranih policija. Kroz svoje specijalizovane jedinice SBPOK se bavi suzbijanjem svih do sada uočenih oblika organizovanog kriminala: krijumčarenje narkotika, trgovina ljudima i ilegalne migracije, krijumčarenje oružja i eksploziva, međunarodno krijumčarenje kradenih motornih vozila, otmice, iznude, ucene sa elementima organizovanog kriminala, pranje novca, korupcija, falsifikovanje novčanica, prevare sa platnim karticama, visokotehnoški kriminal (krivična dela u vezi zloupotreba računarskih sistema, zloupotreba i kršenja prava intelektualne svojine, dečja pornografija).

U obavljanju zadataka na teritoriji cele Republike Srbije, Služba za borbu protiv organizovanog kriminala postupa prevashodno u skladu sa Zakonom o nadležnosti i organizaciji državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije i Zakonom o policiji, Zakonikom o krivičnom postupku Republike Srbije, zatim Krivičnom zakoniku, Zakonom o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela⁶. SBPOK sa drugim državnim organima Republike Srbije, osim nacionalnog zakonodavstva sprovodi i primenjuje i međunarodne ugovore relevantne za polje borbe protiv organizovanog kriminala.

Ključni međunarodni ugovor za ovu oblast je Konvencija Ujedinjenih Nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa dodanim protokolim⁷: Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom, Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom i Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njihovim delovima i municijom. Uz navedene Konvencije i Protokole, jednako su značajni i međunarodni ugovori koji regulišu pojedinosti delovanja u različitim oblastima organizovanog kriminala, kao i mnoga pitanja u vezi programske politike i institucionalnih mehanizama države u prevenciji i

⁶ Službeni glasnik RS, 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04

⁷ "Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 6/2001)

suprotstavljanju organizovanom kriminalu. Među tim aktima, pored ostalih spada i : Konvencija o uzajamnoj pomoći u krivičnim pitanjima sa dopunskim protokolima, Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda od kriminala i o finansiranju terorizma; Konvencija Ujedinjenih Nacija protiv korupcije; Krivično-pravna konvencija Saveta Evrope o korupciji; Građansko-pravna konvencija Saveta Evrope o korupciji; Konvencija Ujedinjenih Nacija o opojnim drogama; Konvencija Ujedinjenih Nacija o psihotropnim supstancama; Konvencija Ujedinjenih Nacija protiv krijumčarenja opojnih droga i psihotropnih supstanci; Konvencija Saveta Evrope o kompjuterskom kriminalu; Konvencija Saveta Evrope o visokotehnoškom kriminalu koji se odnosi na inkriminaciju dela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema sa pripadajućim drugim dodatnim protokolom, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ⁸.

Narodna skupština Srbije je usvojila Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala koji je označio početak borbe protiv organizovanog kriminala u Srbiji⁹. Zakonom se uređuju osnivanje posebnih državnih organa - Posebnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu, Specijalnog tužilaštva, posebnog odeljenja u MUP – Službe za borbu protiv organizovanog kriminala, kao i posebne pritvorske jedinice u okviru Okružnog zatvora u Beogradu. Izrađen je Nacrt zakona o izmenama i dopunama ovog zakona koji se još uvek nalazi u fazi javne rasprave¹⁰. Trebalo bi što pre usvojiti ovaj zakon uz uvažavanje kritika stručne javnosti, posebno onih u pravcu obezbeđenja veće samostalnosti Specijalnog tužioca i njegovih zamenika, povećanja kapaciteta Specijalnog suda i odeljenja MUP.

Pred Specijalnim sudom vode se postupci u skladu s odredbama Zakonika o krivičnom postupku, koji po uzoru na inostrana zakonodavstva, predviđa posebne institute za borbu protiv organizovanog kriminala: institut prikrivenog islednika (čl. 504nj), institut svedoka saradnika (čl. 504d–504i), meru kontrolisane isporuke (čl. 504o), meru pružanja simulovanih poslovnih usluga i proširenje mere nadzora telefonskih razgovora (504lj). Sudovi u Srbiji primenjuju pravila Zakonika o krivičnom postupku iz 2004. godine, a Zakonik iz 2006. godine se još uvek ne primenjuje¹¹. Zakonodavstvo u Srbiji je, u značajnom meri, usklađeno s međunarodnim standardima. Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela¹² pruža mogućnost oduzimanja celokupne ili bar dela imovine osumnjičenog lica, uz ostvarenje zakonom propisanih uslova. Pre donošenja ovog zakona, prema zakonima koji su bili na snazi, moguće je bilo oduzeti imovinu učinioca krivičnog dela, ali samo deo imovine koja je proistekla iz krivičnog dela za koje se dotičnom licu sudi, i ova rešenja su se u praksi pokazala kao veoma neefikasna¹³. Donošenjem ovog zakona, država je omogućila policiji i pravosudnim organima efikasniju borbu protiv

⁸ Službeni list, SFRJ, "Međunarodni ugovori", br.14/90 Službeni glasnik, RS, "Međunarodni ugovori", br.19/2009 Službeni list, SCG, "Međunarodni ugovori", br.12/2005.

⁹ Usvojen jula 2002. godine

¹⁰ Važić N.(2008) "*Analiza zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala Republike Srbije i njegova primena u praksi*" u Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, UNICRI, Beograd,

¹¹ Službeni glasnik, 46/06

¹² Službeni glasnik, 97/08

¹³ KZ predviđa mogućnost oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili su bili namenjeni izvršenju krivičnog dela ukoliko su svojina učinioca (čl. 87); za pojedina dela predviđena je obaveza oduzimanja imovine (npr. pranje novca ali i druga dela). Dalje, KZ (čl. 91 do 93) predviđa da niko ne može zadržati korist stečenu krivičnim delom, a predmet oduzimanja mogu biti samo predmeti nastali izvršenjem krivičnog dela. ZKP (čl. 513 do 520 i u posebnom delu o organizovanom kriminalu od 504r do 504 t) sadrži procesna pravila za oduzimanje imovinske koristi. Za primer prakse sudova vidi prvostepenu presudu Specijalnog suda u slučaju Zarubica.

organizovanog kriminala, onemogućivši očuvanje finansijske dobiti, koja ujedno predstavlja i osnovni motiv osnivanja i delovanja kriminalnih grupa.

Ovlašćenja tužilaštva su široko postavljena prema odredbama ovog zakona. Tužilac može podneti zahtev za oduzimanje imovine za vreme trajanja samog krivičnog postupka, po završenom krivičnom postupku (u propisanom roku od godinu dana od dana pravosnažnosti presude), ali oduzimanje imovine može se takođe preduzeti i kao privremena mera. Najveća prednost ovog zakona je mogućnost popisa i preispitivanja celokupne imovine optuženog lica, i ovlašćenje tužioca da privremeno zapleni i zamrzne spornu imovinu, dok ne bude dokazano njeno poreklo.

Tužilac može pokrenuti postupak oduzimanja imovine protiv nekog lica ukoliko postoji očigledna nesrazmera između njegove zakonite imovine i zakonito ostvarenih prihoda. Osnov za pokretanje postupka, je postojanje osnovane sumnje da osoba poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela. Ovim zakonom, kao novinu u procesni sistem, uvodi se prebacivanje tereta dokazivanja na lice protiv kojeg se postupak vodi. Naime, tužilac mora da dokaže da okrivljeni poseduje izvesnu imovinu za koju se osnovano sumnja da je proistekla iz krivičnog dela, odnosno da postoji očigledna nesrazmera između imovine koje okrivljeni poseduje i prihoda koje ostvaruje. Stoga, ukoliko okrivljeni nije u mogućnosti da dokaže na koji način je stekao spornu imovinu, država će biti u mogućnosti da je oduzme.

Brojna nova rešenja koje ovaj zakon predviđa, za naše pravosuđe su atipična, posebno i odredba koja se odnosi na vremenski momenat utvrđivanja porekla imovine. Na osnovu ovog zakona pravosudni organi će biti u mogućnosti da proveravaju celokupnu imovinu, stečenu nekoliko desetina godina pre pokretanja krivičnog postupka. Zatim, zakonom je uređena i međunarodna saradnja koja bi obuhvatila pružanje pomoći u pronalaženju imovine proistekle iz krivičnog dela, zabranu raspolaganja i privremeno ili trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Sprovođenje zakona omogućiti će formiranje dva nova tela - državne direkcije, koja će upravljati i raspolagati privremeno oduzetom imovinom, i organizacione jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova nadležne za finansijsku istragu. Direkcija koja funkcioniše u okviru Ministarstva pravde je nadležna za upravljanje, skladištenje i čuvanje oduzete imovine. Po nalogu javnog tužioca, MUP će vršiti neophodna istraživanja o načinu sticanja imovine, kada postoji sumnja da ona proističe iz krivičnog dela, preko posebne jedinice za finansijsku istragu. Ista jedinica biće nadležna da vrši odvojenu finansijsku istragu, koja se vodi nezavisno od krivičnog postupka kojim se utvrđuje izvršenje samog krivičnog dela i koja može trajati i nakon donošenja prvostepene presude.. Donošenje ovog zakona, iako možda malo zakasnelo, trebalo bi da u velikoj meri doprinese uspešnoj borbi sa organizovanim kriminalom. Ukoliko bude dosledno sproveden, ovaj zakon će dovesti do željenih rezultata, u čemu će presudnu ulogu imati tužilaštvo i policija. Zakonom je konačno stvoren zakonski okvir za efikasno suzbijanje finansijskog uticaja organizovanih kriminalnih grupa u Srbiji, čiji su pripadnici zadržavali svoj uticaj i po okončanju krivičnog postupka.

Pravna odgovornost pravnog lica za krivična dela, normirana je Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela¹⁴, dok je do sada bila utvrđena samo prekršajna ili odgovornost za privredne presteupe. Ovaj zakon uvršćen je u pravnu analizu jer može biti značajan za suzbijanje privrednog organizovanog kriminala, koji za sada predstavlja veliku teškoću u radu tužilaštva¹⁵. Odgovornost pravnih lica, ovim predviđa odgovornost

¹⁴ Sužbeni glasnik, 97/08

¹⁵ Više o značaju ovog zakona za borbu protiv organizovanog kriminala u Srbiji vidi u Robert Sepi "Uopšte o krivičnoj odgovornosti pravnih lica i odnosu prema privrednim presteupima" u Borba protiv organizovanog

za ona krivična dela koja se ni po svojoj prirodi niti po težini ne mogu svrstati u prekršaje ili privredne prestupe, koji su i ranije bili predviđeni našim zakonima. Trebalo bi da zakon, onemogućujući pripadnicima organizovanih kriminalnih grupa da koriste tu zakonsku prazninu zarad sticanja protivpravne imovinske koristi. Pravno lice će odgovarati za krivično delo, koje u okviru svojih poslova učini odgovorno lice u nameri da za pravno lice ostvari korist. Pravno lice će odgovornost snositi i kada odgovorno lice nije vršilo nadzor ili kontrolu čime je omogućeno da fizičko lice izvrši krivično delo u korist pravnog lica. Zakon se primenjuje na domaće i strano pravno lice koje odgovara za krivično delo počinjeno na teritoriji Srbije, kao i za krivično delo učinjeno u inostranstvu na štetu Republike Srbije. Zakonom je utvrđeno i da pravno lice može biti oslobođeno kazne ako otkrije i prijavi krivično delo pre nego što je saznalo za pokretanje krivičnog postupka i ako dobrovoljno i bez odlaganja otkloni nastale štetne posledice ili izvrši povraćaj protivpravno stečene imovinske koristi. Mogu biti izrečene i mere bezbednosti, koje su zabrana obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova, oduzimanje predmeta, javno objavljivanje presude, a sud može izreći jednu ili više mera bezbednosti.

Nadležnosti za sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije, Akcionog plana za primenu Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i sektorskih akcionih planova, pokretanje postupka i izricanje mera zbog povrede zakona, bliže uređuje je Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije¹⁶ i Agencije za borbu protiv korupcije. Rešavanje sukoba interesa, vođenje registra funkcionera i njihove imovine, kontrola finansiranja političkih stranaka i međunarodna saradnja u borbi protiv korupcije, najvažnije nadležnosti su Agencije za borbu protiv korupcije. Organizaciona i zakonska rešenja su u funkciji prevencije i reakcije društva na organizovani kriminalitet koji je sve prisutniji i u Srbiji.

ORGANIZOVANI KRIMINALITET U NEKIM ZEMLJAMA ISTOČNE EVROPE

Česka je veoma interesantna zemlja za mnoge organizovane grupe kriminalaca, prvenstveno iz zemalja jugoistočne i istočne Evrope, kao i nekih azijskih zemalja. Koliko su ove kriminalne grupe prisutne na području Češke najbolje pokazuje organizacija češke policije za borbu protiv organizovanog kriminaliteta. Kriminalne organizacije iz zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza su najorganizovanije. Njihova aktivnost je u Českoj posebno povećana od 1996.godine. One su organizovane u tzv. "brigade", čija imena uglavnom dolaze od mesta njihovog porekla ili porekla njihovog vodstva. Njihovi članovi se organizuju uglavnom na teritoriji Ukrajine, gde je i njihovo jezgro. Kriminalna delatnost zadire u skoro sve oblasti zaštićene češkim pravnim normama. Nasilna kriminalna aktivnost, kao što su ucene ili iznuđivanje, tzv. reketiranje, bez sumnje preovladava. Ovu delatnost oni obično nazivaju imenom "krisa". Do 1999.godine "krisa" je obezbeđivana uglavnom za poslovne ljude iz bivšeg Sovjetskog Saveza koji vode svoje poslove u Českoj. Međutim, poslednjih godina izraženo je povećanje osiguranja "krisa" za češke i druge strane biznismene. Uspostavljanje viznog režima za neke od država bivšeg Sovjetskog Saveza prouzrokovalo je povećanje ilegalnih migracija koje su podržavale ruske kriminalne grupe u Českoj. Žene migranti se, po dolasku u Češku Republiku, transportuju u noćne klubove i prisiljavaju na prostituciju. Rasturanje droge je jos jedna vrsta kriminalne aktivnosti koju u ovoj zemlji vrše ruske kriminalne grupe, a dokazane su i

kriminala u Srbiji, UNICRI, Beograd, 2008, str. 353-356

¹⁶ Službeni glasnik, 97/08

veze sa albanskom i vijetnamskom zajednicom. Poreklo droga (belog heroina) je uglavnom iz Avganistana, a putevi krijumčarenja su u ovu zemlju kroz Bugarsku, Mađarsku i Slovačku. Navedene kriminalne aktivnosti donose veliki profit ruskim kriminalnim grupama, što im omogućava da imaju veliki uticaj na ekonomiju Češke Republike. Pored toga, ovaj novac služi i za finansiranje same kriminalne organizacije i njenih aktivnosti. Za legalizaciju sredstava dobijenih kriminalnom aktivnoscu (pranjem novca), u Češkoj Republici se koriste fiktivno osnovana preduzeća, najčešće na nepostojećim adresama ili na adresama čeških građana koji o tome ništa ne znaju.

U **Slovačkoj** organizovani kriminalitet je počeo da se pojavljuje u većem obimu od 1996.godine, zbog čega je policija pristupila ozbiljnom prikupljanju informacija o postojanju i aktivnostima kriminalnih grupa na sistematičan i svrsishodan način. U period između 1997.godine i 1999.godine u ovoj zemlji je u proseku bilo oko 50 registrovanih aktivnih kriminalnih grupa, sa oko 600 stalnih članova, koje su uglavnom bile sastavljene od domaćih državljana. U peiodu između 2000. i 2003.godine došlo je do pada broja registrovanih grupa za 44 odsto. To znači da je u okviru posmatranog perioda bilo u proseku 28 kriminalnih grupa.

Struktura organizovanog kriminaliteta na teritoriji Slovačke Republike je takva da se takve organizacije uglavnom bave ilegalnim iznudama, reketiranjem, ucenama, naručenim ubistvima, trgovinom ljudima, drogom, oružanim napadima i pljačkom, prevarama, utajama poreza, ilegalnom trgovinom alkoholom, cigaretama i oružjem, kršenjem zaštite životinja i biljaka, itd. Dominantnu poziciju drže grupe čiji su članovi uglavnom Slovaci.

Slovačka je, slično susednoj Češkoj Republici, takođe postala veoma privlačno područje za mnoge organizovane grupe kriminalaca, prvenstveno iz zemalja istočne Evrope i bivše Jugoslavije. Te grupe čine uglavnom državljani Ukrajine, belorusije, Rusije, Mađarske, Čečenije, bivše Jugoslavije, Albanije, Turske, Vijetnama i Kine. Organizovane kriminlane grupe u Republici Slovačkoj imaju u preovlađujućem broju slučajeva hijerarhijsku strukturu, često sa porodičnim odnosima između članova i sve češće sa strancima kao delom organizacije. Glavne grupe čine kriminalci iz Ukrajine, Rusije, Češke, Albanije i Mađarske.

U oblasti trgovine drogom na teritoriji Slovačke aktuelno je više od 10 organizovanih grupa. Njihov broj se često menja. Na teritoriji ove zemlje veoma su aktivne albanske nacionalne grupe sa jakim nacionalnim, porodičnim i verskim osećanjima. Glavni snabdevači heroinom u Republici Slovačkoj su Albanci s Kosova, iz Makedonije i Hrvatske. Pranje novca je takođe izraženo u ovoj zemlji. Pošto su vlasnici klubova obično vlasnici restorana i raznih firmi, to im omogućava da izvrše pranje novca – legalizaciju ilegalno stecenog novca. Ruska mafija novac stečen kriminalnim aktivnostima masovno ulaže u kupovinu nekretnina, čime, takođe vrši pranje novca.

Organizovani kriminalitet je veliki problem u **Mađarskoj**, uprkos uspehu tranzicije ove zemlje ka demokratiji i tržišnoj ekonomiji u poslednjih desetak godina. Kriminalne organizacije u Mađarskoj učestvuju u velikom broju operacija. Ta aktivnost potiče još od uslova koji su vladali pod socijalističkim režimom pre 1989.godine, koji su stvorili od nje pogodno tlo za razvoj kriminaliteta.

Prema poslednjim izveštajima organa unutrašnjih poslova, poznata ruska kriminalna organizacija – "Solnčevskaja", sa sedistem u Moskvi, proširila je svoje operacije i u Budimpešti. Značaj mađarskih kriminalnih organizacija objašnjava se, jednim delom, strateškim značajem ove zemlje. Posto se nalazi u centru Evrope,

organizacije koje vode međunarodne operacije krijumčarenje droga, oružja, vozila i umetničkih dela sa istoka, često koriste mađarsku kao važnu tranzitnu stanicu. Mađarska je prvenstveno tranzitna zemlja, a potom i zemlja porekla i destinacije za trgovinu ženama i decom iz Rusije, Rumunije, Ukrajine, Moldavije, Bugarske i Balkana, za Zapadnu Evropu i SAD radi seksualne eksploatacije. Kao zemlju pogodnu za vršenje kriminalnih operacija Mađarsku sve više koriste i kriminalne organizacije koje se bave krijumčarenjem ilegalnih imigranata u Evropu.

ZAKLJUČAK

Današnje stanje organizovanog kriminala ukazuje na složenu i patološku pojavu koja ima svoju specifičnu fizionomiju, višeslojnost, prirodu i intenzitet njegove društvene opasnosti. Naravno, kako se menjaju opšte prilike u svetu, sam način života i mnoge druge društvene promene tako se menja i pristup ovom problemu. Društvo na kraju 20. i početku 21. veka suočava se sa kriminalom takve vrste i intenziteta koji poprima apsolutno alarmantne razmere. Ovo naročito pogađa države koje nemaju stabilnu ekonomsko-političku situaciju, odnosno zemlje u tranziciji tzv. Zemlje trećeg sveta. Za organizovani kriminal državne granice ne predstavljaju prepreke, tako da on predstavlja i globalni problem. Kako globalizacija utiče na sve segmente života, tako utiče i na organizovani kriminal koji koristi trenutnu situaciju prelazeći granice, izlazeći iz okvira države i postaje globalni transnacionalni problem u kojem gotovo da nema države koja nije obuhvaćena ovim problemom. Organizovani kriminal predstavlja društveni fenomen i bezbednosni problem, i on danas predstavlja jednu od najsloženijih pretnji za opštu socijalnu i ekonomsku stabilnost i bezbednost država posebno i međunarodne zajednice u celini. Mnogostruki uslovi i pogodnosti za razvoj organizovanog kriminala na nacionalnom i međunarodnom planu, sa razarajućim posledicama u oblasti bezbednosti, otežavaju efikasan pristup ovoj bezbednosnoj pretnji, kao i pravovremenu reakciju nadležnih domaćih i međunarodnih institucija.

Borba protiv savremenih izazova i pretnji bezbednosti, kao što su organizovani kriminal i terorizam, zahteva primenu posebnih mehanizama za njihovo sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje, kao i mehanizama za formulisanje strategije za tu borbu. Republika Srbija preduzima sve mere, u skladu sa međunarodnim standardima, u prevenciji i borbi protiv organizovanog kriminaliteta svih oblika.

LITERATURA

1. Bošković M. (1999) *Kriminološki leksikon*, Univerzitet u Novom sadu,
2. Bošković M (1998) *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd,.
3. Bošković M. (2000) *Aktuelni problemi suzbijanja korupcije*, Policijska akademija, Beograd,
4. Bošković M. (2003) *Oblici organizovanog kriminaliteta u našem krivičnom zakonodavstvu*, Beograd, 3,
5. Bošković M.(2003) *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd,
6. Vasiljević, V. (1990) *Prevencija i represija organizovanog kriminala*, Bezbednost i društvena samozaštita, Beograd, broj 12,

7. Vodinelić, V. (1992) *Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita*, Bezbednost MUP R Srbije, Beograd, broj 1,
8. Vulović, M. (1993) *Siva ekonomija - tamna brojka kriminaliteta*, Bezbednost, broj 1, Beograd,
9. Važić N. (2008) "Analiza zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala Republike Srbije i njegova primena u praksi" u *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji*, UNICRI, Beograd,
10. Vujaklija M. (1985) Prosveta, Beograd,.
11. Grubač M, (2009) *Organizovani kriminal u Srbiji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, broj 4,
12. Dragičević Dičić R. (2008) *Posebne istražne mere i njihovo korišćenje od strane službi bezbednosti – uloga sudske vlasti u nadzoru ovih službi*, u *Srpska pravna revija*, broj 8, Beograd,
13. Eliot, M. A. (1962) *Kriminal u modernom društvu* (prevod), Svjetlost, Sarajevo,
14. Ignjatović, Đ. (1998) *Organizovani kriminalitet-drugi deo*, Policijska akademija, Beograd,
15. Jelačić, M. (1996) *Korupcija-društvenopravni aspekti i metodi suprotstavljanja*, MUP R Srbije,
16. Krivokapić, V. (2002) *Ilegalne migracije i trgovina ljudima kao oblici organizovanog kriminaliteta*, Bezbednost, broj 6, Beograd,
17. Milošević, M. (2003) *Organizovani kriminal-zbirka propisa sa uvodnim objašnjenjima i napomenama*, Beograd,
18. Mršević, Z. (1993) *Organizovani kriminal*, Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd,
19. Mršević, Z. (1996) *Embargo kao faktor organizovanog kriminaliteta, organizovani kriminalitet i korupcija*, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd,
20. Nicović, M. (1996) *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Kopaonik, 27.-30. marta., Srpsko udruženje za krivično pravo,
21. Pešić V, "Partijska država kao uzorak korupcije u Srbiji" u časopisu *Republika*, br. 402-405, tekst dostupan na sajtu http://pescanik.net/images/stories/pdf/partijska_drzava.pdf
22. Ćirić J. (2008) , *Javne nabavke*, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, UNICRI, Beograd,
23. Sepi R. (2008) *Uopšte o krivičnoj odgovornosti pravnih lica i odnosu prema privrednim prestupima*" u *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji*, UNICRI, Beograd,

Izvori :

1. Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Palermo, 2000.
2. Službeni glasnik 116/07. Više vidi u *Ljudska prava u Srbiji 2008*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2009,
3. Službeni list SRJ, 37/02 i Službeni list SCG, 14/04
4. Službeni glasnik RS 42/02

5. Službeni glasnik RS 97/08
6. Council of Europe, http://www.coe.int/t/dgap/monitoring_en.asp
7. Službeni glasnik, 46/06
8. Službeni glasnik RS, 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04
9. Službeni list SRJ - "Međunarodni ugovori", br. 6/2001)
10. Službeni list, SFRJ, "Međunarodni ugovori", br.14/90
11. Službeni glasnik, RS, "Međunarodni ugovori", br.19/2009
12. Službeni list, SCG, "Međunarodni ugovori", br.12/2005.

ORGANISED CRIME IN SERBIA AND CERTAIN COUNTRIES OF CENTRAL EUROPE

In this paper the author is discussing problems of organized crime in Serbia and the surrounding countries, as well as the state reaction to this phenomenon which is considered as socially dangerous that has some features of the social pathology of the large scale. The author attributes huge significance to the fact that this form of criminal shaping cannot be understood outside the criminal framework and the totality of social and political relations which are burdening the contemporary society. This is necessary because organized crime threatens to jeopardize all structures and values of the society, to include a large number of supporters who want to gain material benefits and find support in the part of the political nomenclature. Relations in the criminal milieu function more successfully both on the macro and micro level than interactions of certain states while fighting against organized crime.

The lack of commonly accepted definition of organized crime is a particularly important problem and it is therefore difficult to resist to criminal activities both internally and on the international level.

KEY WORDS: organized crime, resistance, prevention, social values